

Bara tey, sum elska-elska at lesa – gera tað*

– *Lesing og lesivanar hjá føroyskum børnum*

fróðskapur
Fróðskaparrit 71 (2025): 54-82
©The Author(s) 2025 Open
Access under Creative
Commons by Attribution
License. Use, distribution and
reproduction are unrestricted.
Authors and original publication
must be credited.
www.frodskapur.fo/

Only the ones that love-love to read, do it* – *Faroese children's reading and reading habits*

Sissal M. Rasmussen¹, Lydia Didriksen², Turið Kjølbro³

Abstract

The article describes the reading habits of Faroese children in 4th, 6th, and 9th grades during their leisure time. The results are based on two studies, a qualitative interview study and a quantitative survey on the same subject. The main findings of the studies show that only one-quarter of Faroese children read regularly in their free time, while approximately 65 % read rarely or never. Reading decreases with age, as more children in 4th grade read compared to those in 6th and 9th grades. The qualitative study, which provides insights into the quantitative results, reveals that Faroese children's reading habits vary greatly and are influenced by several factors. Teachers, particularly teachers in Faroese, and parents, especially mothers, have a significant impact on whether children read. Additionally, the study shows that children have a positive attitude towards other children who read, but reading is not a topic that children frequently discuss among themselves. It is important that books are interesting and age-appropriate. The children expressed a preference for reading printed

¹Adjunktur, ph.d., Fróðskaparsetur Føroya, Føroyamálsdeildin. T-postur: sissalmr@setur.fo

² Eksternur undirvísari, Fróðskaparsetur Føroya. T-postur : lydia@skulin.fo

³ Ritstjóri, Bókadeild Føroya Lærarafelags. T-postur : turid@bfl.fo

* Sitat frá einum barni úr kanning av lesivanum hjá føroyskum børnum. *Citation from a child in the investigation of Faroese children's reading habits.*

books over digital media. Regarding language, they read most in Faroese, followed by English, and least often in Danish.

Úrtak

Greinin lýsir lesivanar í frítíðini hjá føroyskum børnum í 4., 6., og 9. flokki. Úrslitini byggja á tvær kanningar, eina kvalitativa samrøðukanning og eina kvantitativa spurnakanning um sama evni. Høvuðsniðurstøður í kanningunum eru, at bara ein fjórðingur av føroyskum børnum lesa javnan í frítíðini, meðan umleið 65 % lesa sjáldan ella ongantíð. Lesingin minkar við aldrinum, tí tað sæst, at fleiri børn lesa í 4. flokki enn í 6. og 9. flokki. Úrslitini vísa, at lesivanar hjá børnum eru sera ymiskir, og at ymsir faktorar ávirka lesingina. Lærarar, serliga føroysklærarin, og foreldur, serliga mammurnar, hava stóra ávirkan á, um børnini lesa. Somuleiðis vísir kanningin á, at børn hava jaligan hugburð til onnur børn, sum lesa, men lesing er ikki nakað børn tosa nógv um sínámillum. Úrslitini vísa eisini, at tað hevur týðning, at bókur eru áhugaverdar og hóskandi fyri at vekja lesihug. Børnini siga, at tey vilja lesa í pappírskókum heldur enn á talgildum miðlum, og at tey oftast lesa á føroyskum, síðani á enskum og minst á donskum.

Keywords: Children, reading, reading habits, leisure, material, language, Faroese.

Leitorð: Børn, lesing, lesivanar, frítíð, tilfar, mál, føroysk(t).

Lesing og lesivanar

Granskarar aðrastaðni hava gjørt vart við, at børn lesa minni enn tey hava gjørt (Mejding et al., 2017; Twist et al., 2007). Ein kanning av lesivanum hjá donskum børnum varð gjørd í 2017, og her vísti tað seg, at donsk børn lesa minni, enn tey gjørdu bara fá ár frammanundan (Puck, 2017; Hansen et al., 2017). Í Føroyum hava fólk við áhuga fyri økinum eisini ført fram, at lesingin minkar í vavi, og at málførleikin hjá børnum og ungum er viknandi (Philbrow, 2018; Uttanríkis- og vinnumálaráðið, 2017). Tað finnast ikki nógvur kanningar um lesing hjá føroyskum børnum. Nøkur úrslit eru tó. Ein kvalitativ kanning av lesivanum var gjørd í 2006 (Debess, 2006), og føroysk børn hava luttikið í PISA-kanningum síðani 2006. Tær hava víst, at ein ov stórur partur av okkara børnum dugir ov illa at lesa, tá talan er um at hava virkisfóran lesiførleika og í mun til onnur lond. Eitt stórt arbeiði hevur tí verið gjørt seinastu árin fyri at styrkja lesing og bøta um lesitilfar, serliga í yngru flokkunum. Aftaná at Føroyar finga fyrstu PISA-úrslitini, komu fleiri tímar til føroysklærugreinina, fokus kom á føroyskt undirvísingartilfar og lesitilfar, og eftirútbúgving innan økið varð sett í verk (Jespersen et. al., 2006). Eisini eru føroysk børn við í landsroyndum í 4. og 6. flokki, men tær eru ikki normeraðar og kunnu tískil ikki nýtast sum samanlíkningargrundarlag frá ári til ár. PISA-úrslitini árin eftir hesi átøk vísa ein lítlan bata fram til 2015, men síðani eina afturgongd, og at føroysk børn ikki standa seg væl, tá vit samanlíkna okkum við Norðurlond (Olsen et.al., 2023).

Úrslitin í PISA-kanningini frá 2022 vísa, at føroyskir næmingar finga 447 PISA-stig í miðal í lesing. Hetta talið var 477 fyri OECD, meðan talið fyri danskar næmingar var 489. Hesi stigini eru í PISA-kanningini býtt sundur í førleikastig, sum ganga frá 1 til 6 (1 er býtt sundur í tríggjar bólkar 1a, 1b og 1c). Bólkarnir 1a, 1b og 1c eru lægstu førleikastigin, og hesir bólkar vísa til teir næmingar, sum í PISA-høpi ikki verða mettir at hava nóg góðan lesiførleika til at klára avbjóðingarnar í nútíðarsamfelagnum ella tey krøv, sum verða sett í miðnámsútbúgvingum. Úrslitin vísa, at 32 % av føroysku næmingunum eru í hesum bólkinum (Olsen et al., 2023). PISA-kanningin fevnir eisini um nátturúvísindi. Innan stóddfrøði finga føroyskir næmingar 446 PISA-stig í miðal í 2022, meðan talið fyri OECD var 475.

Lesing og lesiførleiki eru týðandi førleikar, tá vit skulu ogn okkum lærdóm, kunna okkum um eitthvørt ella lesa skaldskap. Lesingin gevur okkum bæði kunning, fakliga vitan og innlit í, hvussu onnur menniskju liva og hugsar. Harafrat er tað at lesa ein av grundarsteinunum undir framhaldandi at ogn sær góðar málførleikar, tí tað í skrivaðum teksti ofta er eitt víðkað orðfeingi í mun til talað mál. Tað krevst nóg lesivenjing fyri at ogn sær lesiførleikar á einum stigi, har lesingin er sjálvvirkin, og tað er ikki vist, at hóast eitt barn dugir at lesa – tað vil siga dugir teknisku lesiførleikarnar at knýta stav og ljóð saman – at tað gerst lesari, tað vil siga ein, sum lesur við fatan og ger hetta javnan (Perfetti et al., 2005, Shanahan & Lonigan, 2010; Snow & Matthews, 2016). Góðir mál- og lesiførleikar eru ein fortreyt soleiðis, at tann, sum lesur, skilir innihaldið í tí, sum lisið verður. Tískil hanga mál- og lesiførleikar saman (Scarborough, 2009). Lesing er sostatt eitt samansett hugtak; í hesi greinini er lesing skilt sum eitt breitt hugtak, sum fevnir um lesing bæði sum undirhald og læring t.e. lesiførleikar, lesivanar og lesihug, og lesast kann bæði í bókum og á talgildum miðlum (Hansen et al., 2017).

Av tí at lesiførleiki og málførleiki eru tætt knýttir saman, hava báðir førleikar týðning í útbúgvingarhøpi, tá talan er um at luttaka í samfelagnum annars og í samskiftinum við onnur (Hebert-Myers, 2006; Reschly, 2010). Gransking hevur víst, at børn, sum lesa javnan, hava betri orðfeingi og lættari við at skilja tekst og orða seg, bæði í talu og á skrift (Lundberg, 2006; Nation & Snowling, 2004; Snow & Matthews, 2016). Hetta kemst av, at børn mennast málsliga í samskiftinum við onnur, tá tey hoyra mál rundan um seg, tá onkur lesur fyri teimum, og tá tey seinni duga at lesa sjálv. Við at lesa koma børn og ung í samband við skriftmálið, har fleiri og onnur orð koma fyri enn í talumáli, og setningsbygnaðurin er samansettari. Sostatt kann tað menna málførleikan hjá børnum, t.d. orðfeingið, um tey lesa ella hoyra skrivaðan tekst gjøgnum upplestur, tí at skriftmál er meira komplekst enn talumál og hevur vanligu fjølbroyttari orðfeingi (Hirsch, 2003; Lundberg, 2002). Fyri at menna orðfeingið krevst harafrat nóg endurtøka, at børn hoyra og síggja orð aftur og aftur, og at tekstir, tey lesa, gerast eitt vet torførari, soleiðis at teirra førleikar mennast og víðkast. Tað ber tískil til at betra málførleikan við at lesa og eisini at betra lesiførleikarnar við at lesa nóg.

Samanumtikið vísir gransking, at lesa børn lítið, kann tað hava fleiri fylgjur (Cunningham & Stanovich, 1997). Ein avleiðing kann vera, at tey ikki læra at lesa flótandi og raðið (automatiserað), og um børn lesa lítið og í avmarkaðan mun mæta skrivaðum teksti, eru tey í vanda fyri ikki at menna orðfeingið, og tað gerst tískil truplari hjá teimum at skilja tað, tey lesa (Scarborough et al., 2009). Eldri børnini gerast, truplari verða tekstirnir, ið tey skulu lesa t.d. í skúlanum, bæði tá ið talan er um setningsbygnað, innihald og orðfeingi. Um tey hava vantandi málførleikar, lesa tey kanska seint (hava lága lesiferð) og hava trupulleikar at skilja tekstin. Alt hetta kann ávirka lesihugin. Um børn lesa javnan og av áhuga, hevur hetta sostatt fleiri ágóðar við sær, og tí er tað týðningarmikið at fáa ítøkiliga vitan til vega um lesingina hjá børnum, eisini føroyskum børnum. Tað vil siga vitan um hvat, hvar og hvussu nógv børn lesa.

Føroyska lesiumhvørvið

Tá talan er um føroyska lesiumhvørvið, fevnir hetta um fleiri partar. Fyri at skapa eitt føroyskt lesiumhvørvi, er tað ein fortreyt, at tekstir eru at lesa. Hesir kunnu vera á prenti ella talgildir, teir kunnu vera á føroyskum ella á øðrum málum. Tekstirnir skulu eisini vera atkomuligir hjá børnunum, tí atgongd til tekstir er týðandi faktorur í lesiumhvørvinum. Teir kunnu vera í bókum, sum heimið ella skúlin eigur, ella lænast á bókasavninum í skúlanum ella almenna bókasavninum, umframt at talan kann vera um talgildar tekstir á internetinum og e-bøkur.

Gerandisdagurin hjá børnum er nógv broyttur seinastu árin, eisini í Føroyum, og júst talgilda verðin bjóðar børnum nógv undirhald og upplivingar. Aðrastaðni sæst, at hetta hevur ávirkað lesivanarnar hjá børnum, serliga í frítíðini (Hansen et al., 2018). Tað er tó soleiðis, eins og áður umrøtt, at skal eitt barn gerast góður lesari, er tað neyðugt at lesa nógv og ymiskt tilfar á tí støði, har barnið er, t.e. at tilfarið er hóskandi. Børn mugu hava nógv dygdargott tilfar at velja í á ymskum torleikastigi, tað skal vera um ymisk evni og áhugamál, og tilfarið má vera atkomuligt hjá børnum. Ein avbjóðing, sum vit hava í lesiumhvørvinum, er, at nøgdin av talgildum tilfari á føroyskum er sera avmarkað, og tí er tað, sum børn lesa í talgilda umhvørvinum ofta á øðrum málum enn føroyskum.

Aftrat tí, sum áður er nevnt, fevnir føroyska lesiumhvørvið eisini um okkara hugsan um tað at lesa, tað er okkara lesimentan, hóast ikki nógvar skjalfestar keldur eru at lýsa hana. Gransking vísir, at tað at vaksa upp í einum umhvørvi, har tað eru bøkur, og har børnini hoyra upplestur, hevur ávirkan á lesiførleikarnar hjá teimum (Lundberg, 2002; Mol & Bus, 2011), og tí hevur hugburður til lesing og til bøkur týðning. Í føroyskari kanning um málførleikar hjá føroyskum børnum varð spurt, hvussu nógvar bøkur, bæði til vaksin og børn, vóru í heiminum. Úrslitini, sum bygdu á 1140 familjur, vístu, at tað var sera ymiskt, hvussu nógvar bøkur, tey áttu heima. Í summum heimum eiga fólk færri

enn 10 bøkur (kóikibøkur, andaligar bøkur íroknaðar), í øðrum heimum eru fleiri enn 200 bøkur (Rasmussen, 2020).

Kanningar og háttalag

Við hesum í huga kann staðfestast, at lesivanar hava týdning, tí lesiførleikarnir eru m.a. grundaðir á at lesa, venja, og tørvur er tískil á at fáa nágreiniliga vitan um lesivanar hjá børnum.

Tvær kanningar av lesivanum eru gjørdar seinnu árinum, og hendan greinin byggir á úrslitini frá báðum. Fyrsta kanningin verður nevnd *kvantitativa lesivanakanningin* og seinna *kvalitativa lesivanakanningin*, og tær verða lýstar niðanfyri. Nógv úrslit komu undan kavi, og í hesi greinin er fokus á lesing í frítíðini. Tilfar, sum er knýtt í dátuinnsavnanina (t.d. spurnaskjalið nýtt til kvantitativu kanningina og spurningar, sum vóru grundarlag undir kvalitativu kanningini), sum hendan greinin, tekur støði í, er givið út í frágreiðingum (Didriksen et al., 2018; Didriksen et al., 2022). Tilfarið er tøkt talgilt á heimasíðuni www.malmenning.fo.

Kvantitativa kanningin - fyrsta kanningin

Av tí at fáar kanningar eru gjørdar á lesiøkinum, varð í sambandi við lesivanakanningina gjørt av fyrst at gera eina kvantitativa kanning, sum skuldi umfata ein stóran prosentpart av børnum í Føroyum. Endamálið við kanningini er at fáa vitan um lesing, lesivanar og hugburð til lesing og tilfar, og at fáa at vita, um føroysk børn og ung lesa í ein mun, so at líkindi eru fyri, at málið og lesiførleikin mennist. Nakrir av spurningunum, ið vit vildu fáa svaraðar í kanningini, vóru *hvussu ofta og hvussu nógv lesa børn, hvat lesa tey, á hvørjum máli lesa tey og á hvørjum miðli lesa tey*.

Háttalag

Háttalagið var ein kvantitativ spurnakanning, har spurningarnir eru grundaðir á gransking um, hvat hevur týdning fyri lesing (Nation & Snowling, 2000; Oakhill et al., 2014; Rasmussen, 2017). Spurningarnir vóru tilvitað orðaðir soleiðis, at svarini kunnu geva ábendingar um, hvørji átøk kunnu setast í verk um neyðugt. Harumframt hevur verið hugt at spurningum í kanningum, sum eru gjørdar í grannalondunum og Onglandi (Gabrielsen et al., 2017; National Literacy Trust, 2016), umframt at onkrir spurningar í hesi kanning eru teir somu, sum í kanning gjørd í Danmark um somu viðurskipti, soleiðis at úrslitini kunnu samanberast (Hansen et al., 2017).

Tá kanningar fevna um børn, krevst, at serlig fyrilit verða havd fyri, hvussu spurningarnir eru settir, tað er, hvussu børn skilja spurningarnar, at teir eru á hóskaðum støði við fyriliti fyri lesiførleika, og at tey kenna seg trygg og vird í støðuni (Kampmann, 1998; Kampmann et al., 2017; Kvale & Brinkmann, 2009). Ein undankanning var tí gjørd, har spurnablaðið var roynt á teimum flokksstigum,

sum kanningin skuldi umfata, og síðani vóru samrøður gjørdar við luttakarar, tá teir høvdu svarað spurnablaðnum. Síðani vóru tillagingar gjørdar, m.a. vórðu orðingar broyttar, og onkrir spurningar tiknir úr av teirri orsök, at tað tók ov langa tíð at svara. Skúli, lærarar og foreldur finga skrivliga kunning um kanningina. Tá neyðugu loyvini vóru fingin frá Dátueftirlitinum og luttakandi skúlunum, varð farið út í skúlarnar at gera kanningar. Spurnakanningin varð gjørd á tann hátt, at fólk fóru út í allar skúlarnar við spurnabløðunum og inn í flokkarnar. Børnini skuldu síðani krossa av á einum pappírsspurnablaði, og úrslitini vóru síðani skannað inn og talgildað.

Børnini, sum tóku lut, gingu í 4., 6. og 9. flokki. At hesi flokksstig vóru vald út, var grundað á donsku kanningina um lesivanar, tí har kannaðu tey eisini 4. og 6. flokk. Føroysku úrslitini kunnu tí samanberast við donsku úrslitini. Í føroysku kanningini var 9. flokkur við fyri at fáa vitan um lesivanar í tí árinum, tá kravda skúlagongdin er lokin, og tí at 9. flokkur er eisini við í PISA-kanningini. Harafrat er ein onnur altjóða kanning av lesiførleikum, PIRLS, gjørd millum børn í 4. flokki, so um møguleiki verður til víðari greiningar seinni, eru dátur tøkur til samanberingar.

26 spurningar vóru í spurnaskjalinum, býttir í tríggjar partar í sjálvum spurnablaðnum, har ein partur nevndist *Um teg*, ein partur nevndist *Um teg og lesing í skúlanum*, og síðsti partur snúði seg *Um teg og lesing í frítíðini*. Í summum spurningum var ein svarmøguleiki, meðan í øðrum bar til at seta fleiri krossar.

Luttakarar

Við í kanningini vóru sum áður nevnt børn í 4., 6. og 9. flokki, sum gingu á til samans 19 skúlum. Hesir 19 skúlarnir vóru valdir út soleiðis, at teir umboðaðu øll geografisk øki í landinum og vóru ymiskir til støddar: stórar, miðal og smáir skúlar. Sum sæst á talvu 1 vóru 1512 børn á nevndu flokksstigum í hesum 19 skúlunum, og hetta svaraði til umleið 75 % av børnunum í 4., 6. og 9. flokki í øllum landinum, tað er, at $\frac{3}{4}$ av børnunum í hesum flokksstigunum finga spurnaskjalið.

TALVA 1. <i>Tal av børnum í ymsu flokksstigunum</i>			
Flokkar	Børn í alt á ymsu flokksstigunum	Børn luttikið í kanningini	Svarprosent
4.fl.	464	329	71 %
6.fl.	528	465	88 %
9.fl.	520	483	93 %
Í alt	1512	1277	84 %

Av teimum 1512 spurdu svaraðu 1277 spurnablaðnum, sostatt var svarprosent 84 %. Kynsbýtið í svarunum var javnt: 49 % gentur og 51 % dreingir. 84 % av børnunum upplýstu, at tey tosaðu føroyskt heima, 15 % at tey tosaðu føroyskt og onnur mál, meðan 1 % segði, at tey tosaðu mest onnur mál heima.

Greining og úrslit

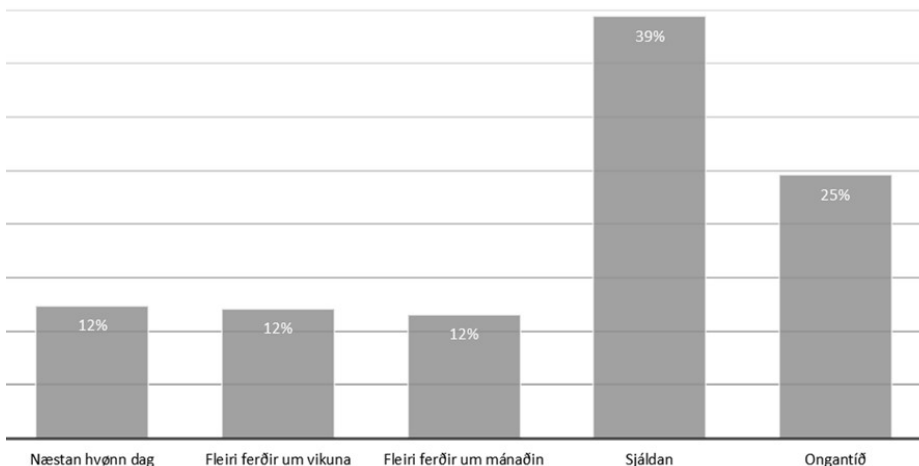
Hagfrøðiligar greiningar eru gjørdar fyri hvønn einstakan spurning viðvíkjandi variablunum kyni, flokki og bólkunum av børnum, sum lesa ávikavist lítið og nógv (lesitítleiki), og hugburðinum hjá børnunum til lesing. Av tí at støddin á stakroyndini í kannningini er stór, eru flestu munir í kannningini hagfrøðiliga ikki tilvildarligrir. Hesir munir siga tó ikki nakað um orsök, og tí mugu úrslitini setast inn og tulkast út frá samtekstinum. Aftrat hesum eru eisini gjørdar greiningar, sum taka støði í skúlaflokkum, har eyðkenni eru tikin fram fyri ávikavist teir 10 flokkarnar, sum liggja lægst tá ið talan er um lesitítleika og hugburð til lesing, og teir 10 flokkarnar, sum liggja hægst hesum viðvíkjandi.

Títleiki

Ein av høvuðsspurninginum, sum vit vildu fáa svar uppá, var, hvussu ofta børn lósu av áhuga í frítíðini, tað er valdu sjálv at lesa, og undirstrikað var, at hetta ikki fevndi um skúlatíng. Svarið upp á spurningin: *Hvussu ofta lesur tú bókur í frítíðini (ikki skúlatíng)?* sæst á mynd 1, har 64 % av børnunum siga seg lesa sjáldan ella ongantíð, meðan 12 % siga seg lesa næstan hvønn dag, fleiri ferðir um vikuna ella fleiri ferðir um mánaðin.

Mynd 1.

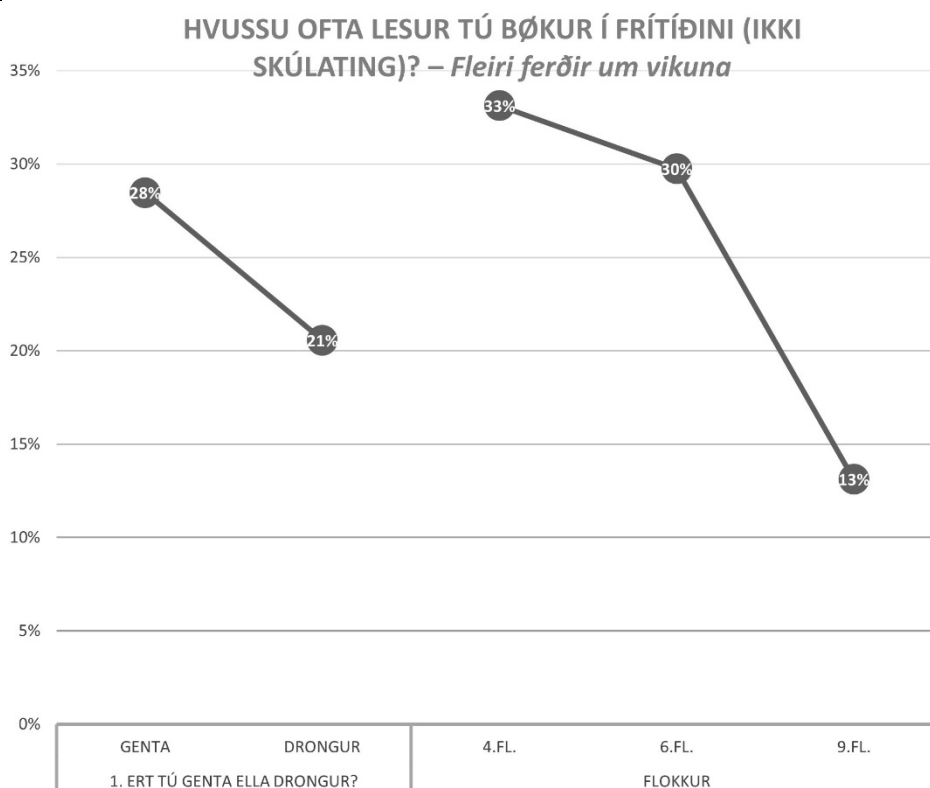
Hvussu ofta børn lesa bókur í frítíðini (ikki skúlatíng)

Um hugt verður at úrslitunum viðvíkjandi kyni og flokkum, sæst, at fleiri gentur enn dreingir lesa fleiri ferðir um vikuna. Hesi úrslitini síggjast aftur t.d. í lesivanakanningini gjørd í Danmark (Hansen, et. al., 2017). Børnini í yngstu flokkunum lesa meiri enn tey í 9. flokki, og hetta eru eisini tað, sum úrslit úr donsku kanningini vísa.

Mynd 2.

Hvussu ofta børn lesa – greinað fyri tey, sum lesa fleiri ferðir um vikuna, tá ið talan er um variablar kyn og flokk.

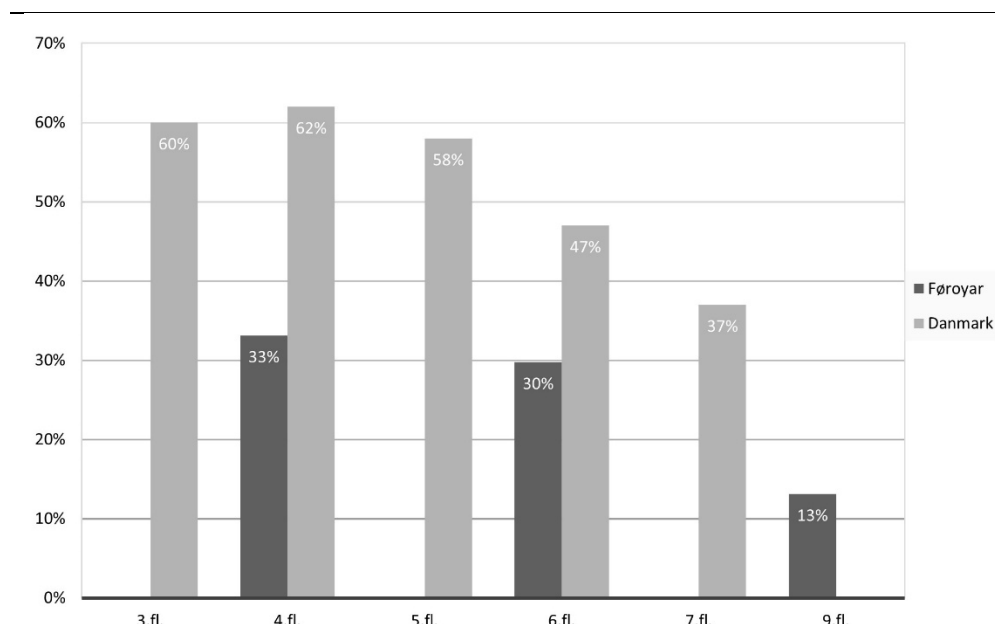
Hesin spurningur *Hvussu ofta lesur tú bøkur í frítíðini (ikki skúlating)?* verður brúktur til samanberingar við aðrar spurningar seinni í kanningini (sí mynd 4 til 9).

Samanbering av lesivanum í Føroyum og Danmark

Í talvuni niðanfyri eru úrslitini fyri, hvussu ofta børn lesa í Føroyum og Danmark samanborin. Hetta bar til, tí at ein kanning varð gjørd í Danmark stutt undan føroysku kanningini; hesin spurningurin (*Hvussu ofta lesur tú bøkur í frítíðini (ikki skúlating)?*) varð tillagaður soleiðis, at úrslitini kunnu

samanberast. Sum tað sæst ber ikki til at samanbera øll flokksstig, men úrslitini í 4. og 6. flokki vísa, at føroysk børn lesa nógv minni enn dansk børn, í fjórða flokki lesa 33 % av børnunum í Føroyum í frítíðini, meðan talið fyri danskum børnunum er 62 %.

Mynd 3. Samanbering av úrslitum fyri lesivánar hjá føroyskum og danskum børnum.

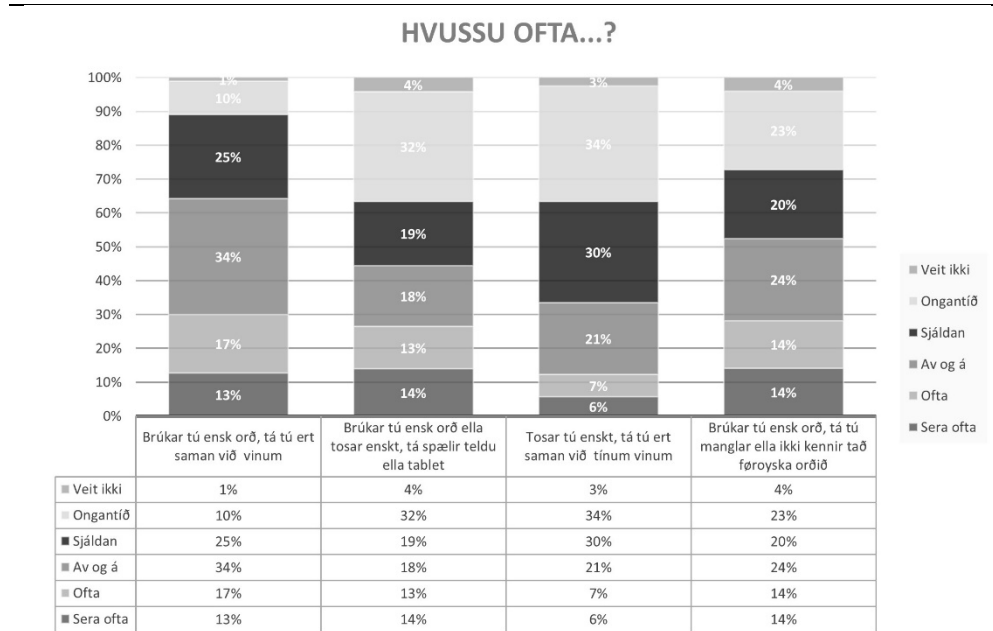

Nýtsla av enskum máli og lesing

Ymiskir spurningar, sum knýta seg til mál og lesing, vóru partur av dátunum. Ein av spurningunum var, hvussu ofta føroysk børn nýta enskt í ymiskum umstøðum. Á mynd 4 sæst, at 13 % siga seg *tosa* enskt ofta ella sera ofta, tá tey eru saman við vinum, 21 % gera tað av og á, meðan 64 % sjáldan ella ongantíð tosa enskt, tá tey eru saman við vinum. Eitt sindur fleiri børn, 30 %, nýta ofta ella sera ofta ensk *orð*, tá tey eru saman við vinum, meðan 28 % av børnunum nýta ofta ella sera ofta ensk orð, tí at tey *mangla ella siga seg ikki kenna føroyska orðið*.

Mynd 4.

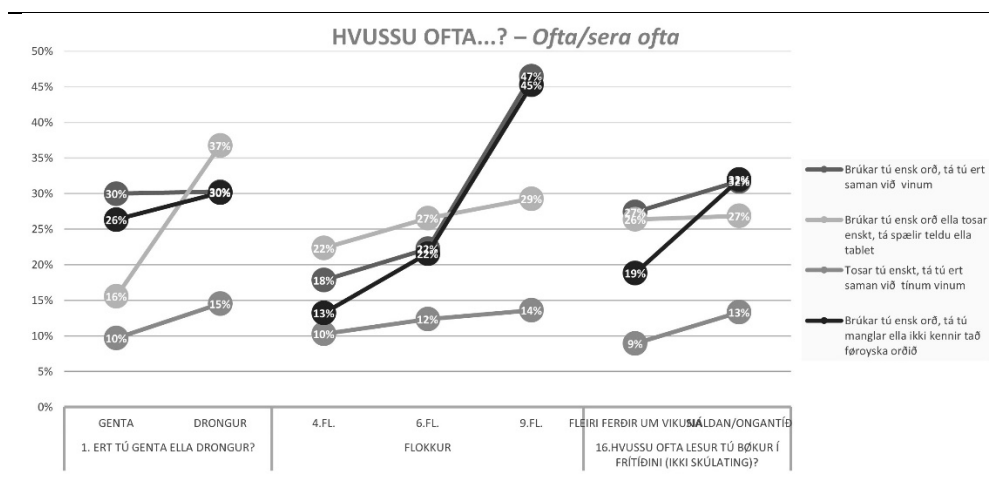
Nýtsla av enskum máli ella orðum, tá talan er um lesivanar hjá børnunum.

Á mynd 5 verða úrslitini um nýtslu av enskum máli ella orðum knýtt í lesivanar hjá børnunum, tá talan er um variablarnar kyn og flokksstig. Hesi úrslitini vísa hagtalsfrøðiliga signifikantar munir. Tað sæst, at viðvíkjandi nýtsluni av enskum er hetta nakað, sum fleiri dreingir enn gentur gera, og at ymsu sløgin av nýtslu av enskum hækka, tá børnini ganga í eldru flokkunum. Eitt áhugavert úrslit er, at børn, sum lesa fleiri ferðir um vikuna, nýta færri ensk orð og tosa sjáldnari enskt saman við vinum, og tey brúka ikki líka ofta ensk orð, tí at tey mangla ella ikki kenna føroyska orðið. 32 % av teimum, sum lesa sjáldan ella ongantið, brúka ensk orð, tí at tey mangla føroysk orð, meðan 19 % av børnunum, sum lesa fleiri ferðir um vikuna, gera hetta. Úrslitini vísa sostatt ein signifikantan mun, tá talan er um, hvussu nógv og ofta tú lesur, og hvussu nógv ensk orð tú brúkar í dagligari talu, tí tú ikki veitst ella kennir føroyska orðið. Tað er tískil ein samanhangur millum málnýtslu, tá talan er um kyn og aldur, men eisini tá talan er um lesivanarnar hjá føroysku børnunum.

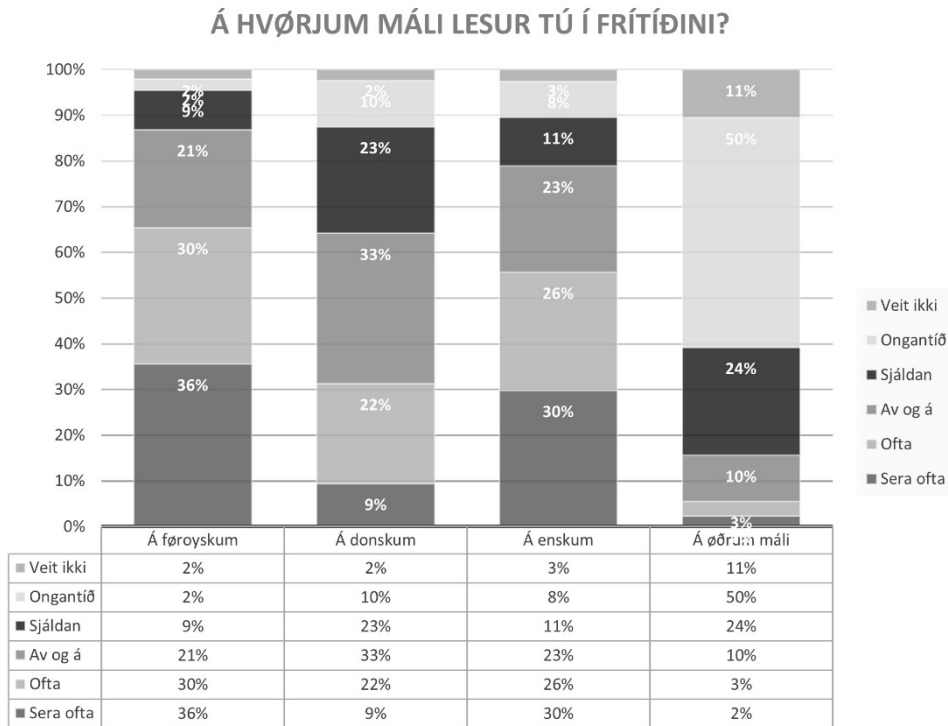
Mynd 5.

Nýtsla av enskum tá talan er um kyn, flokksstig og lesivinar.

Hvørjum máli tey lesa á?

Um hugt verður at, hvørjum máli børnini lesa á, sæst, at børnini lesa oftast á føroyskum, og síðani kemur enskt, meðan danskt er triðja val.

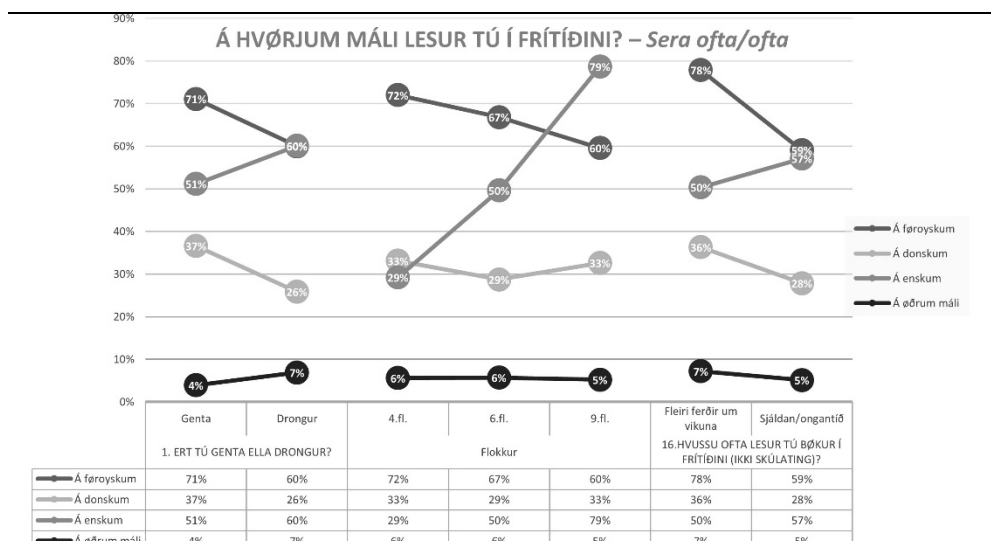
Mynd 6.
Hvørjum máli børnini lesa á.

Á mynd 7 verður hugt nærri at, hvat mál tey velja at lesa samanbórið við lesivanar, kyn og flokksstig. Her sæst, at gentur lesa oftari á danskum enn dreingir, og at dreingir lesa oftari á enskum. Fara vit inn á ymsu flokksstigin, so liggur lesingin av danskum nøkulunda javnt, meðan tað at lesa á enskum máli hækkar samsvarandi flokksstigum, meðan børnini lesa minni á føroyskum, jú eldri tey gerast. Tey, sum lesa fleiri ferðir um vikuna í frítíðini, lesa eisini meiri á føroyskum og á danskum enn á enskum, meðan tey, sum lesa sjáldan, lesa oftari á enskum. Hetta eru áhugaverd mynstur, sum kunnu vera ávirkað av fleiri viðurskiftum. Hugsast kann, at børn velja enskt tilfar, tá tey gerast eldri, tí at tað er ikki nóg mikið av áhugaverdum tilfari á føroyskum, og úrvalið á enskum er óivað fjølbroyttari. Úrslitini siga einki um, hvør orsøkin er til, at tey, sum lesa minni, velja at lesa á enskum, men tað er týðiligt í úrslitunum, at hesi lesa umleið líka nógv (lítið) á føroyskum sum á enskum. Øll lesing hevur týðning, men sum greitt frá í ástøðiliga partinum, hevur lesing týðning fyri málførleikarnar, so um lítið verður lisið á føroyskum, fær barnið minni av skriftmálsligum íkasti á føroyskum, sum aftur hevur týðning fyri at menna málsligu førleikarnar.

Mynd 7.

Hvørjum máli børn velja at lesa á, tá talan er um lesivanar, kyn og flokksstig.

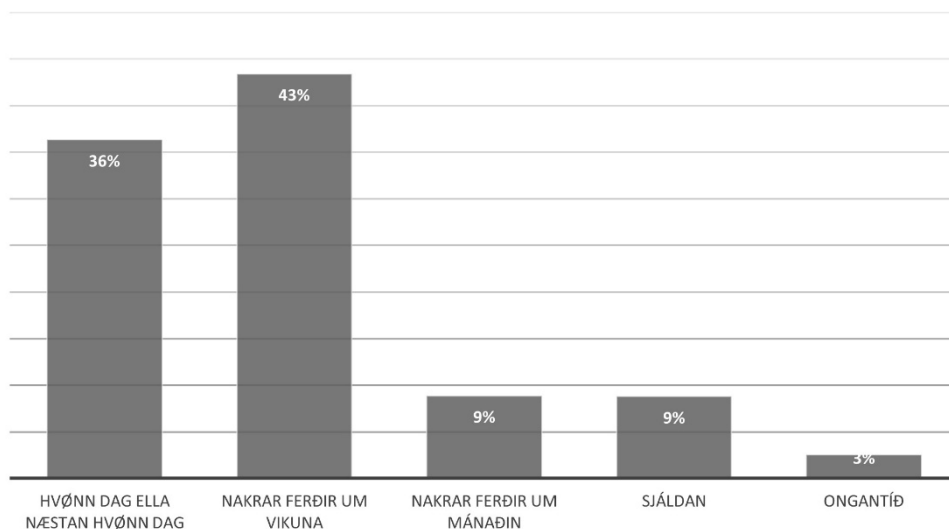
Lesimentan og umhvørvi

Í innganginum “Lesing og lesivanar” varð nortið við hugtakið lesimentan, og at tað at lesa fyri børnum er ein háttur at umboða lesimentan. Úrslitini, sum síggjast á mynd 8, vísa, hvat børnini siga, um tað varð lisið fyri teimum, áðrenn tey fóru í skúla. Meira enn ein triðingur av børnunum sigur, at lisið var fyri teimum hvønn ella næstan hvønn dag, meðan 43 % siga, at lisið var fyri teimum nakrar ferðir um vikuna. Umleið ein fimtingur av børnunum sigur, at lisið var fyri teimum nakrar ferðir um mánaðin, sjáldan ella ongantíð.

Mynd 8.

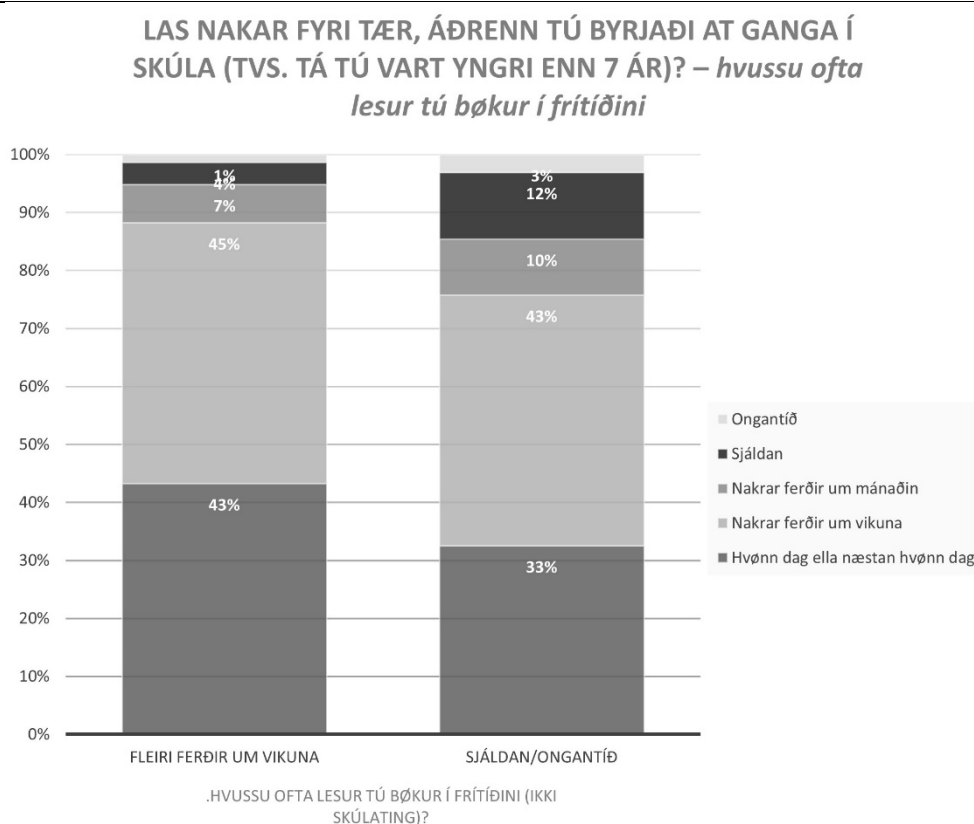
Um nakar las fyrri barninum undan skúlaaldur.

LAS NAKAR FYRRI TÆR, ÁÐRENN TÚ BYRJAÐI AT GANGA Í
SKÚLA (TVS. TÁ TÚ VART YNGRI ENN 7 ÁR)?

Verður kannað um samband er millum úrslitini viðvíkjandi, um lisið varð fyrri børnunum áðrenn tey fóru í skúla, og hvussu ofta børnini sjálv lesa í skúlaaldri, sæst, at tað eru hagfrøðiliga signifikant fleiri børn, sum hava hoyrt upplestur áðrenn skúlaaldur, ið lesa sjálv fleiri ferðir um vikuna í frítíðini, sí mynd 9.

Mynd 9. Samband millum at lisið var fyrri barninum undan skúlaaldri, og um barnið sjálvt lesur seinni.

Børnini vórðu eisini spurd, um foreldrini sjálv lósu bøkur. Úrslitini vístu, at hjá teimum børnunum, sum lósu fleiri ferðir um vikuna, søgdu børnini, at 76 % av foreldrunum lósu *ofta* ella *av og á*, meðan hjá børnunum, sum lósu *sjáldan* ella *ongantíð*, lósu 57 % av foreldrunum *ofta* ella *av og á*. Her sæst sostatt eisini munur á lesivanunum hjá foreldrunum, og samband sæst millum hvussu ofta børn og foreldur lesa, tað er, at tað hevur ávirkan á lesivanarnar hjá børnunum um foreldrini sjálv lesa.

Spurt var eisini, hvussu nógvar bøkur børnini mettu, at tey áttu heima. Hesin spurningur er við í kannningini, tí útlandsk gransking vísir samanhag millum at eiga bøkur og lesiførleikan hjá børnum. Svarmøguleikarnir vóru seks í tali frá móguleikanum at svara um tey áttu *ongar ella fáar bøkur* (0-10 bøkur), til móguleikan at svara *nógvar bøkur* (fleiri enn 200), umframt móguleikan at svara *eg veit ikki*. 30 % av børnunum svaraðu *eg veit ikki*, meðan 29 % svaraðu millum 26-100 bøkur: til samans 16 % av børnunum svaraðu teir báðar lægstu bólkarnar, sum fevna um 0-10 bøkur og 11-25 bøkur. 14 % svaraðu, at tey áttu 101-200, og 11 %, at tey áttu fleiri enn 200. Hetta er ikki lættur spurningur hjá

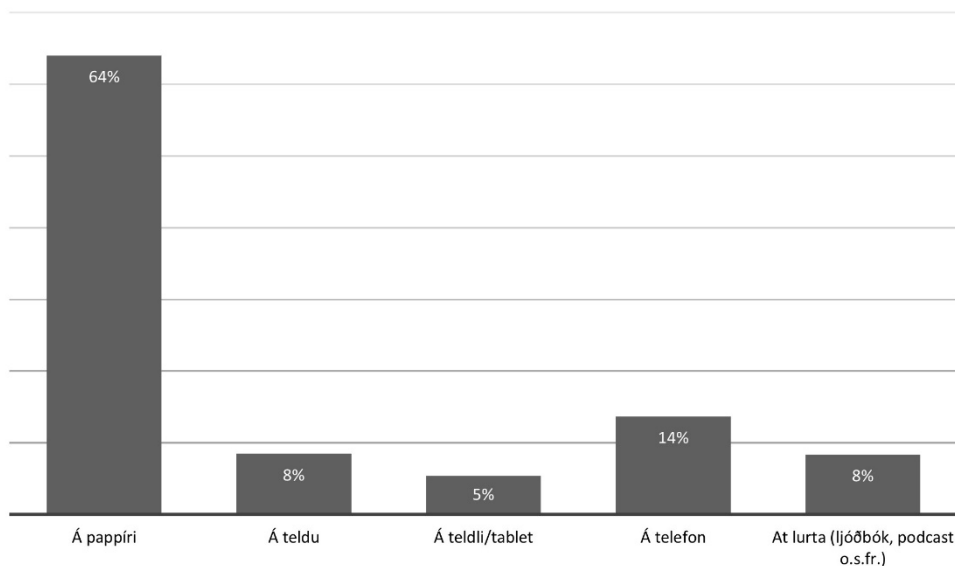
børnum at meta um, men roynt var at lætta um metingina við dømum (víst vóru dømi um tey høvdu ein hill av bókum ella eina reol og so framvegis). Hesi úrslitini samsvara við áðurnevndu føroysku úrslitini, har vaksin í eini kanning vóru spurd, hvussu nógvur bøkur tey mettu seg eiga (Rasmussen, 2020). Úrslitini vístu, at samanhangur sást ímillum at eiga nógvur bøkur og at lesa oftari.

Lesipallar

Spurt var eisini, hvørjum miðli børnini dámdu best at lesa á. Sum sæst á mynd 10 er pappír miðilin, sum børnunum dámar best at lesa á. Lítil munur sæst viðvíkjandi, hvørjum flokksstigi tey ganga á, men kynsmunur sæst millum gentur og dreingir, har 73 % av gentunum dámdu betur pappír samanborið við 55 % av dreingjunum. Munur sæst eisini á teimum, sum siga seg lesa í frítíðini, og teimum, sum lesa lítið. Hesin seinni bólkurin dámar betur pappír sum miðil. Tølini eru ávikavist 77 % og 57 %, og tað sæst, at av teimum, sum ikki lesa nógv í frítíðini, dámar teimum betur at lesa á øðrum miðlum enn pappíri, men munurin er ikki so stórur. Úrslitini vístu eisini, at eingin munur var á, hvussu langa tíð tey brúktu at lesa á øðrum miðlum enn í bókum. Tað er, at um tey ikki lósu í bókum, so kann ikki sigast, at hesi lesa meira á øðrum miðlum.

Mynd 10. Hvørjum miðli børnini ynsktu at lesa á.

TÁ IÐ TÚ LESUR, HVUSSU DÁMAR TÆR SO BEST AT LESÁ?

Samanumtøka av kvantitativu kanningini

Tá talan er um spurningin, hvussu ofta børn lesa, vísir kanningin, at ein fjórðingur av føroysku børnunum lesur næstan hvønn dag ella fleiri ferðir um vikuna í frítíðini, meðan gott 65 % av øllum børnunum í 4., 6. og 9. flokki lesa sjáldan ella ongantíð í frítíðini. Um hugt verður at úrslitunum í ymsu flokksstigunum, minkar hugurin hjá børnunum at lesa í frítíðini frá 33 %, sum siga seg lesa javnan í 4. flokki, niður í 30 % í 6. flokki, sum so minkar niður í 13 % av børnunum, sum siga seg lesa ið hvussu so er nakrar ferðir um vikuna í 9. flokki. Ein samanbering millum dansk og føroysk børn vísir, at føroysk børn lesa nógv minni enn dansk børn; í fjórða flokk lesa 33 % av børnunum í Føroyum í frítíðini, meðan talið fyri danskum børnunum er 62 %. Í kanningini sæst ein samanhangur millum nýtslu av enskum máli ella orðum, tá talan er um lesivanar hjá børnunum fyri variablar kyn og flokksstig. Úrslitini vísa signifikantan mun á, hvussu nógv og ofta tú lesur, og hvussu nógv ensk orð tú brúkar í dagligari talu, tí tú ikki veitst ella kennir føroyska orðið. Um hugt verður at hvørjum máli og miðli børnini helst vilja lesa á, so siga børnini siga seg lesa mest á føroyskum, so enskum og síðani á danskum, meðan úrslitini greitt vísa, at børnini ynskja at lesa í pappírsbókum. Úrslitini vísa eisini, at samband er millum, um børnini hava hoyrt upplestur heima, áðrenn tey fóru í skúla, og hvussu ofta børnini sjálv lesa í skúlaaldri.

Kvalitativa kanningin – seinna kanningin

Aftaná at úrslitini frá kvantitativu kanningini um lesing og lesivanar hjá einum lutfalsliga stórum parti av føroyskum børnum í 4., 6. og 9. flokki vóru savnað inn og greinað, varð ein kvalitativ kanning gjørd. Í eini kvalitativari kanning er møguleiki at spyrja nærri inn til úrslitini frá kvantitativu kanningini. Kvalitativa kanningin hevur støði í kvantitativu kanningini, og yvirskipaða endamálið var at varpa ljós á, hvønn hugburð børn hava til tað at lesa og sínar lesivanar.

Háttalag

Meðan dáturnar í kvantitativu kanningini vóru grundaðar á eitt spurnablað, sum børnini sjálv fyltu út, byggir kvalitativa kanningin á *einstaklingasamrøður* og *fokusbólkasamrøður*. Samrøðurnar taka støði í úrslitunum í fyrri kanningini, og spurningarnir eru orðaðir út frá teimum úrslitunum og spurningum, sum spruttu úr teimum úrslitunum.

Kanningin byggir á samrøður við børn í 6. flokki. Valt var at gera samrøður við børn í 6. flokki, tí tey hava gingið í skúla nóg leingi til at kunna hava ognuð sær hollan lesiførleika; tey hava royndir við at lesa, og tað er helst lættari at gera samrøður við tey fram um børn í 4. flokki. Kvalitativa kanningin vísti eisini, at tað er um hetta mundið, at hugurin at lesa minkar munandi, um somu tíð sum nýtslan av øðrum miðlum veksur. Harumframt vísti tann kanningin, at tað í 9. flokki eru fá, sum lesa javnan, og tí valdu vit at fokusera upp á 6. flokk (sí mynd

2). Ein kvalitatív kanning var eisini gjørd í Danmark grundað á samrøður við børn í 6. flokki (Hansen et. al., 2018).

Arbeiðið at orða spurningarnar til samrøðurnar tók sum áður nevnt støði í úrslitinum frá kvantitativu kanningini. Aftaná at hava roynt spurningarnar í eini undankanning vóru spurningarnir tillagaðir soleiðis, at onkrir spurningar vóru tiknir úr, tí ov nógvir spurningar vóru, og onkur var lagdur aftrat. Hetta varð gjørt í tveimum umførum. Endaliga kanningin byggir á hesar spurningar og eru at meta sum tað, sum nevnist ein samrøðuleistur (interviewguide) (Brinkmann & Tanggard, 2010). Samrøðurnar bygdu á opnar, kannandi spurningar fyri at royna at koma aftur um nøkur av úrslitinum frá fyrru kanning, men samrøðurnar bygdu eisini á spurningar, har vit vildu fáa svar upp á okkurt ávíst. Kvalitatívi kanningarhátturin loyvir júst hesum. Allar samrøðurnar tóku sostatt støði í somu spurningum.

Øll loyvi vóru fingin til vega at gera kanningina. Kunning um kanningina varð send til skúlan, foreldur og lærarar. Lærararnir fingi eitt skjal um kanningina og samtykkisvátan at útflyggja foreldrunum, so at skrivligt samtykki var játtað, áðrenn samrøður vórðu gjørdar. Tá samtykkisskjøl vóru undirskrivað, fór kanningin í gongd. Tað var altíð eitt umboð fyri skúlan til staðar, tá samrøður byrjaðu (lærari ella skúlaleiðari). Undir sjálvum samrøðunum vóru altíð tvey av okkum, sum gjørdu kanningina, til staðar. Annar okkara hevði ábyrgd av sjálvari samrøðuni, t.e. at greiða frá mannagongd, fáa glið á samrøðuna og halda samrøðuni í gongd út frá samrøðuleistinum. Hin sat eitt sindur til viks og hevði ábyrgdina av upptøkuni og at skriva niður ímeðan. Ein slík samrøða fer altíð at vera ávirkað av tí, sum spyr og teimum valum, sum viðkomandi ger í samrøðuni, men samrøðan var ikki stýrd meira enn so, at børnini høvdu ávirkan á, hvat tosað bleiv um. Hugsast kann, at tað var lættari hjá børnunum at tosa, tá fleiri børn vóru til staðar í fokusbólkasamrøðunum enn einstaklingasamrøðunum, men soleiðis upplivdust støðurnar ikki. Børnini tóktust væl til passar, trygg við støðuna og prátaðu. Samrøðurnar vóru hildnar í hølum í skúlunum, sum børnini kendu, og av fólki (høvundarnir til greinina), sum eru von við børn og kendu til gerandisdagin hjá teimum, tá tey tosaðu um Snapchat, Minecraft o.a. Eisini eigur at verða nevnt, at tað at ein vaksin hevur samrøðu við eitt barn, kann hava ávirkan á samrøðuna, tí maktforholdið er ójávnt. Undirstrikað var, at eingi svar vóru røtt ella skeiv, men at ynski var at tosa við tey um lesing í breiðastu merking, og at fáa størri vitan frá teimum um evnið. Allar samrøðurnar vóru tiknar upp og síðani transkriberaðar av høvundunum og fyrirbeindar aftaná.

Luttakarar

Hendan kanningin byggir á 38 samrøður, sum vórðu gjørdar í 10 ymiskum skúlum, sum høvdu ymsa stødd kring allar Føroyar. Lærarar í hesum 10 skúlum valdu børn út, sum teir mettu vildu tosa um lesing og lesivanar. Teir vóru bidnir um at hava fyrilit fyri kynsjavnvág, at bæði børn, sum vóru væl fyri og lósu nógv

og øvut vóru umboðað fyrri at vísa variatiún. Millum tey luttakandi børnini vóru eins nógvar gentur sum dreingir.

Sundurgreinað fevna hesar samrøðurnar um fokusbólkasamrøður og einstaklingasamrøður í tíggu ymiskum skúlum. 26 samrøður við einstaklingar vórðu gjørdar, og har skúlarnir høvdu fleiri enn ein sætta flokk, vóru samrøður við børn úr báðum ella øllum sættu flokkunum. Fokusbólkasamrøðurnar vóru við trý børn hvørja ferð, og tær vóru gjørdar í fimm ymiskum skúlum. Hvør samrøða var millum 25 minuttir og ein góðan tíma.

Orsøkin til, at so nógvar⁴ samrøður vórðu gjørdar, var at eitt av úrslitunum í kvantitativu kanningin vísti, at tað er stórur munur á tí, sum kann nevast lesimentanin í ymsu flokkunum í Føroyum, tað er hugburður til lesing og lesitíttleiki. Um úrslitini skuldu kasta ljós á hesi viðurskifti og fevna um alt landið, so var neyðugt at hava nógvar samrøður, soleiðis at kanningin er so umboðandi sum til ber.

Greining og úrslit

Greiningin av samrøðunum, bæði fokusbólkasamrøðunum og einstaklingasamrøðunum, byggir á transkriberingarnar og er gjørd í forritinum Nvivo. Greiningin tekur støði í eini “bottom up”-tilgongd (induktivari koding), har orð og hugtøk í dátunum eru merkt við kodum og tematiskari greining (Brinkmann & Tanggard, 2010; Kvale & Brinkmann, 2009). Hetta er gjørt fyrri at savna og skipa samrøðurnar og á hendan hátt finna kjarnuorð og kjarnuøki í dátunum. Henda tilgongdin hevur havt sum endamál at skapa eina greiða og yvirskipaða mynd av teimum týðningarmestu evnunum, og at eyðmerkja temu og mynstur, sum komu fram í samrøðunum.

Í hesi greinini er fokus á úrslit, sum snúgva seg um lesing í frítíðini t.e:

- hvussu børnini skilja hugtakið lesing
- hvussu ofta, hvussu nógvar og nær tey lesa og hví
- hvat tey tíma at lesa
- hvønn hugburð tey hava til lesing (og tilfar).

Títtleiki og stað

Greiningin vísir, at tað er sera ymiskt, hvønn leiklut lesing hevur í gerandisdegnum heima hjá børnunum, og at spjaðingin er sera stór. Dømi um hetta eru hesi sitatini frá ymiskum børnum:

“Eg lesi nokk so ofta heima. Hálvan tíma fleiri ferðir um vikuna. Eg lesi av hugi, eingin minnir meg á tað.”

“Eg lesi ongantíð heima, bara tá eg fái boð um at lesa.”

⁴ Í donsku kanningin vóru 12 samrøður við 6. floks næmingar til samans, 8 einstaklingasamrøður og 4 fokusbólkasamrøður.

“Eingin sigur, eg skal lesa (heima).”

“Eg lesi eitt sindur heima hvønn dag. Í dagligdegnum meiri enn 20 minuttir, í vikuskiftinum 5-10 minuttir.” (sitat úr samrøðum)

Í hesum dømunum frá dátunum sæst, hvussu ymiskt tað er frá barni til barn. Í dátunum sæst, at summi siga, at tey lesa ongantíð, summi lesa hvønn dag. Onkur lesur eina ferð um mánaðin. Fleiri nevna kortini, at tey fáa meira við, tá tey lesa heima, tí har er friðarligari enn í skúlanum, sum dømi sæst um her:

“Eg lesi ikki so nógv heima. Kanska eina ferð um mánaðin. Fáir meiri við heima enn í skúlanum. Larmar so illa í skúlanum.” (sitat úr samrøðu)

Tey, sum lesa, siga eisini, nær tey lesa, og felags fyri tey allar flestu børnini, sum lesa, er, at tey lesa í seingini, áðrenn tey leggja seg at sova:

“Vanligar dagar lesi eg um kvøldið. Onkuntíð í vikuskiftum eisini, um bókin er ordiliga góð. Eg tími tað ordiliga væl.”

“Eg lesi, tá eg fari í song. Lesi hálvan tíma, tá eg lesi.”

“Eg lesi, tá eg fari í song. Tá fokuseri eg upp á okkurt og vil gjarna slappa av, og tá er telefonin sløkt.” (sitat úr samrøðum)

Okkurt undantak er, har eitt barn sigur:

“Eg havi eitt serligt stað, sum eg havi gjørt hugnaligt. Har seti eg meg at lesa, tá eg komi heim seinnapartin. Tá hvíli eg meg.” (sitat úr samrøðu)

Hesar útsagnirnar benda á, at vanar hava týðning t.d. tað at lesa, áðrenn tey fara í song. Eisini sæst at summi børn knýta lesiløtuna við hugna og hvíld.

Hvør eggjar teimum at lesa?

Tað er ymiskt, sum ávirkar lesitítleikan heima sambært útsagnunum hjá børnunum. Summi siga, at tey lesa við hús, um tey fáa boð um tað frá lærarum ella foreldrum. Onkur nevni foreldrini t.d. *“Foreldrini siga, at eg burdi lisið.”* Onkur nevni pápan: *“Pápi sigur onkuntíð, at eg skal lesa.”* Men tað er tó serliga mammuna, tey nevna, tá tey verða spurd, hvør hevur ávirkan á, um tey lesa:

“Mamma minnir meg á at lesa, tá tað er langt síðan síðst.”

“Hvat kann fáa teg at lesa meir? Um mamma tvingaði meg til tað.”

“Mamma krevur, at eg lesi fleiri ferðir, tað ger babba ikki.”

“Vissi eg ikki havi lisið eina viku heima, so biður mamma meg lesa.”

“Mamma noyðir meg. Tími ikki at lesa. Lærarin minnir meg eisini á at lesa.” (sitat úr samrøðum)

Sum tað sæst her nevna summi eisini læraran:

“Lærarin í føroyskum minnir meg á at lesa heima onkuntíð. Mamma minnir meg eisini á at lesa onkuntíð.”

“Lærarar siga, at eg skal lesa.”

“Ja, lærarin í føroyskum sigur, at vit skulu lesa.”

“Lærarin í føroyskum minnir øll á at lesa heima.” (sitat úr samrøðum)

Tey nevna serliga føroysklærararan, so tað tykist sum, at føroysklærararin kennir ábyrgd av hesum partinum; børnini nevna ikki aðrar faklærarar, men stundum nevna tey lærarar í fleirtali, so hugsast kann, at aðrir lærarar eisini eggja teimum til at lesa.

Onnur siga, at eingin nýtist at minna tey á hetta, tí tey lesa av egnum áhuga. Tey nevna, at tey kobla úr og slappa av, tá tey lesa. Tey nevna, at tey lesa t.d., tá tey koma heim úr skúlanum, og áðrenn tey skulu til eitthvørt frítíðarítriv og siga at tey hvíla seg á ein øðrvísi hátt við bókum enn t.d. tá tey brúka telefonina. Tey siga, at tey gerast troytt í eygunum av at nýta telefonskíggjan.

Summi børn siga, at eingin biður tey lesa heima:

“Nei, lærarin sigur ikki, at vit skulu lesa heima longur. Eingin sigur, at tú skalt lesa.”

“Eingin sigur við meg, at tað er gott at lesa.”

“Eingin sigur, at eg skal lesa.” (sitat úr samrøðum)

Og summi kenna tað tungt at lesa, tað er keðiligt, og bøkurnar eru keðiligar, sum sæst í døminum:

“Lesi ikki ofta heima; tað er ringt at lesa [...] keðiligt at lesa, óinteressant. Mann noyðist at lesa keðiligar bækur.” (sitat úr samrøðu)

Eyðvitað er ringt at fáa áhuga fyri at lesa og at gera tað, um tað kennist tungt, ringt og keðiligt at lesa, og bøkurnar eru keðiligar. Sostatt sæst, at tey vaksnu hava størstu ávirkan á, um børnini verða eggjað at lesa. Føroysklærarin og mammurnar eru tað, vit kunnu nevna lesikveikjarar. Tá børnini vórðu spurð, um onnur hava týdning fyri, um tey lesa, so nevna tey vinir og floksfelagar, men floksfelagar hava minni týdning fyri, um tey lesa sjálv, enn vaksni hava. Vinir hava tó eina ávísa ávirkan:

“Ein vinkona fortelur um tað, og so fáí eg sjálv hug at lesa ta bókina.”

“Hini í flokkinum kunnu onkuntíð viðmæla eina góða bók.”

“Eg og ein vinkona hava lænt somu bók, so vit kunnu tosa um hana.”

"Vit viðmæla øðrum tær bøkur, sum vit halda eru góðar." (sitat úr samrøðum)

Úrslitini vísa annars, at børn tosa lítið um lesing sínámillum:

"Mann plagar ikki at tosa um tað at lesa."

"Mann sigur ikki við onnur, at mann lesur, tá mann fer í song. Tað sigur mann bara ikki."

"Vinirnir lesa ikki, haldi eg, men eg veit ikki."

"Mínir vinir lesa onkuntíð, men eg veit einki um hini."

"Ja, mínir vinir lesa, men vit tosa ikki ofta um tað."

"[Lesatínirvinir?] Ja, nei, eg veit ikki."

"[Snakka tit um tað at lesa?] Nei, ikki ordiliga."

"[...] lesa, men tosa ikki um tað." (sitat úr samrøðum)

Fleiri av hesum útsagnum benda á, at tey tosa ikki við sínar vinir um lesing, og tað er ikki nakað tey tosa við ein og hvønn um. Fleiri útsagnir eru um, at børnini leggja til merkis um so er, at onkur í flokkinum lesur serliga nógv, men tey vita lítið um floksfelagar og vinir lesa. Sum sagt verður: *tað sigur mann bara ikki* [at mann lesur]. Tað er sera áhugavert, at tey ikki reiðiliga vita um vinir og floksfelagar lesa, og at lesivanar ikki er nakað, tey tosa um sínámillum. Hetta bendir á, at lesing er eitt virksemt, tey mest halda fyri seg sjálv, heldur enn eitt sosialt virksemt, kanska tí at tað ikki er ein felags lesimentan við samrøðum, har tey kenna seg trygg at tosa um hetta evnið.

Hugburður til lesing og lesarar

Spurt var tískil nærri um hugburðin til lesarar og tað at lesa, og hvat børnini halda um tey børnini, sum tíma at lesa. Útsagnirnar niðanfyrir snúgva seg um hugburðin til lesing:

"Eg tími at lesa, um tað er áhugavert. Sovorðið um verðina, 2. heimsbardaga, um steinøld og svartadeyða."

"Eg tími væl at lesa. Dámar væl at lesa fakta, krimi, spennandi bøkur og um kríggj."

"Tað er stuttligt og spennandi at lesa, tí tími eg at lesa."

"Tað er avslappandi at lesa."

"Hugnaligt at lesa, og tað, at tú kanst ímynda tær myndirnar í høvdinum."

"Tað kann vera keðiligt at lesa, men um bókin er góð, er tað stuttligt."

“Keðiligt at lesa, vil heldur vera úti og røra meg. Flott, at onnur klára at lesa.”

“Eg fekk hug at lesa. Tí eg fann eina spennandi bók! Fann fleiri, og so bleiv tað til ein vani ... tí tað var spennandi!”

“Lesing keðir meg. Lesi kanska eina ferð um vikuna.”

“Tá eg keði meg og einki er at gera, so fari eg at lesa.”

“Keðiligt at lesa, men veit, at tað er gott. Minni keðiligt, um eg fann eina bók, sum var spennandi.” (sitat úr samrøðum)

Her sæst eisini, at spjaðingin í hugburði til lesing er stór. Summi halda tað vera keðiligt, summi spennandi og onnur gera tað, tá tey ikki vita, hvat annað tey skulu. Eisini sæst, at tilfarið hevur týdning. Tað hevur týdning fyri hugin at lesa, at tey finna spennandi bøkur, ið fanga áhugan. Dømi um slík evni eru søgulig tíðarskeið so sum steinöldin, kríggj ella okkurt, sum tey halda er stuttligt. Børnini siga eisini, at tað er flott, at summi børn megna at lesa, onnur halda sjálv, at tað er avslappandi og hugnaligt at lesa. Her sæst, at hugburðurin til lesing er sera ymiskur, men at hava møguleika at finna eina góða bók, sum passar til tann einstaka, hevur týdning.

Týdningur av lesing

Síðsta útsøgnin í døminum omanfyri, har barnið sigur, at tað er: *“keðiligt at lesa, men veit, at tað er gott”* bendir á, at tey vita, at lesing hevur týdning. Og tað eru fleiri aðrar útsagnir, sum stuðla undir, at børnini hava hesa fatan:

“Tað er gott at lesa, tí tað verður lættari at fáa eina útbúgving. Og um mann lesur nógv, so lesur mann skjótari. Akkurát sum í ítrótti.”

“Eg lesi, tí so læri eg føroyskt mál og alt møguligt; tað er stuttligt.”
“Mann lærir nógv føroyskt av tí og lærir at stava. Lærir at skriva. Eg kanni orð, og hvat tey merkja.”

“Eg eri ikki so klókur at lesa.”

“Tað er viktigt at duga at lesa. Nøkur duga ikki.” (sitat úr samrøðum)

Her sæst, at børnini vita, at tað at lesa hevur týdning fyri læring, málførleikar og útbúgvingarmøguleikar.

Samrøðurnar fevna eisini um hugburð til lesarar:

“Mann skal bara lesa. Tað er fínt. Tey, sum lesa eru fín ... akkurát sum eg.”

“Eg skilji ikki tey, sum tíma at lesa nógv.”

“Eg haldi, at tað er gott, at onkur tímir at lesa.”

“Kul at lesa, og tey, sum lesa, eru ordiliga kul.” (sitat úr samrøðum)

Eisini her sæst, at variatiónin er sera stór: Summi halda, at tey, sum lesa, eru kul, meðan onkur skilir ikki tey, sum tíma at lesa nógv. Talan er ikki um eintýddan, ráðandi hugburð til tey børnini, sum lesa.

Staðfestast kann í samrøðunum, at børnini hava jaligan hugburð til tey, sum lesa, óansæð um børnini sjálv eru lesarar ella ikki. Tað er tí einki í kanninginini, sum bendir á, at orsøkin til, at børn ikki tosa við hvønn annan um tað at lesa, er, tí tey eru í vanda fyri at mæta einum hugburði um, at tað er ókul at lesa. Hetta kemur eisini fram í teirri kvantitativu kanninginini, at eingin munur er á, hvussu nógv tey børn, sum lesa, eru saman við vinum, ganga til ítrótt ella annað í mun til børn, sum ikki lesa.

Á pappíri ella skíggja?

Eitt av úrslitunum frá kvantitativu kanninginini var, at børnini heldur vilja lesa á pappíri enn á skíggja, tí at tveir triðingar av børnunum søgdu seg dáma nógv best at lesa á pappíri (sí mynd 10). Spurt var um hetta í kvalitativu kanninginini, tí vit vildu vita, hví so var. Tá tey lesa bókur, velja tey pappírsbókina. Hesi børnini siga t.d.:

“Eg lesi mest í bókum, tí mær dámar at halda í bókini.”

“Eg lesi bara pappír. Eg lurti heldur ikki eftir ljóðbókum.” (sitat úr samrøðum)

Spurt var eisini nærri inn til, um tey lósu tekstir talgilt, so sum søgur og bókur, fyri at kanna, um tey kanska lósu meira talgilt enn upplýst var í fyrru kanninginini. Sum staðfest í byrjanini hava børn tørv á at fáa íkast úr skrivaðum tekstum fyri at menna málførleikar, og um tey lesa slíkar tekstir á skíggjum, hava tey atgongd til hetta slagið av íkasti. Orsøkin til, at spurt verður til søgur, bókur og so framvegis, er, at hesir tekstir hava tey drøginu úr skriftmálsligum tekstum, sum geva gott íkast, meðan stuttir tekstir á tíðindaportalum oftast ikki hava nóg mikið av hesum eyðkennum.

Spurd um tey lesa søgur, tekstir ella bókur á teldu, teldli ella telefon, svara børnini, at tað gera tey ikki; eitt barn sigur:

“Tá eg lesi á telefonini, lesi eg nógv, men tað er ikki bókur. Um okkurt, tíðindi og sovorðið.” (sitat úr samrøðu)

Børnini gera eisini greiðan skilnað ímillum, hvat tey lesa í bókum (pappírsbók) og á netmiðlum. Tá børnini eru á talgildum miðlum, lesa tey tíðindi, t.d. ítróttarstubbbar, og tey kunnu finna uppá at lesa á netinum fyri at leita sær meira vitan um okkurt ávíst evni. Tey googla og lesa tekstir, sum eru stuttir og skjóttir at lesa.

Fleiri siga, at teimum ikki dámar at lesa á telefon ella teldu, at ljósið frá telefonini ella telduni órógvargar og møðir tey, og at tey hava ilt við at finna nakað, sum tey tíma at lesa, á netinum.

Dømi um hetta eru:

“Tí skermurin lýsir so bjart, hann lýsir beint í eyguni, so verður mann so troyttur beinanvegin.” (sitat úr samrøðu)

Og eitt annað barn sigur:

“... dámar ikki at lesa í telefon ella í teldu [...] móður av at lesa í telduni.” (sitat úr samrøðu)

Niðurstøða

Í hesi greinini er fokus á úrslitini, sum snúgva seg um lesing í frítíðini, og hvussu børnini fata hugtakið lesing, hvussu ofta og nær tey lesa, og hvønn hugburð tey hava til lesing. Úrslitini frá hesum báðum kanniingunum, teirri kvantitativu og teirri kvalitativu, kasta ljós á týðningarmikil viðurskifti. Sum heild sæst, at føroysk børn lesa lítið í frítíðini, og í kvantitativu lesivanakanningini sæst, at eitt skifti hendir í tíðini um 6. flokk, meðan børnini lósu eitt vet meira í 4. flokki og minst í 9. flokki.

Tølini úr kvantitativu lesivanakanningini og útsagnirnar hjá næmingunum í kvalitativu lesivanakanningini vísa, at næmingar gera skilnað ímillum at lesa á ymsu pallunum: pappírskó og lesing á telefon, teldli ella teldu. Teimum dámar pappírskókina, tá ið tey lesa og fordjúpa seg og savna seg um eina søgu, meðan telefonina, teldilin og telduna brúka tey til annað.

Tá talan er um at velja pappírskó ella at lesa bókur á teldli ella telefon, eigur eisini at havast í huga, at útboðið av e-bókum á føroyskum til hendan aldursbólkin er enn sera avmarkað. Úrslitini vísa, at í 9. flokki fær enskt størri ávirkan á málnýtsluna hjá næmingunum, og teir lesa meira á enskum.

Tey tosa lítið sínámillum um lesing, og hetta kann hava týðning, tí samstundis leggja tey dent á, at ein góð bók hevur týðning fyri, um tey tíma at lesa. Um tey góvu hvørjum øðrum hugskot um góðar bókur, hevði tað kanska gjørt, at tey fóru at lesa meira, og her kann hugsast, at eggjan til samrøður um bókur kundi ávirkað lesivanarnar.

Úrslitini av greiningunum vísa eina fjølbroytta mynd av lesingini og lesivanunum hjá føroyskum børnum, men hon ber brá av tí, sum tað eina barnið sigur:

“Bara tey, sum elska-elska at lesa, gera tað.” (sitat úr samrøðu)

Úrslitini geva okkum grundarlag til at seta munagóð átøk í verk. At stuðla undir at eggja børnum til at lesa nógv, tí tey børnini, sum lesa, gera tað, tí at vaksni skunda undir at fáa tey at lesa. At tað hevur týðning, at børn hava fjølbroytt tilfar á føroyskum at velja í, men eisini talgilt tilfar. Børnini reflektera

um sína lesing og lesing sum heild. Meiri vitan gevur betri grundarlag at taka umhugsaðar avgerðir børnunum at frama.

Kanningin umfataði nógv onnur úrslit, sum ikki er rúm fyri í hesi greinini, t.d. úrslit viðvíkjandi lesing í skúlanum, sum t.d. upplestur av skúlatíngum og søgum, og nærri greiningar av tilfari og skúlabókasøvnum.

Kritikkur av háttalagi

Hóast undankanningar eru gjørdar fyri at royna spurnablað og spurningar, ber tó ikki til at vita fyri vist, hvussu børn skilja ávís hugtøk og spurningar, hóast arbeitt hevur verið við at laga spurningar eftir undankanningunum. Kvalitativa kanningin umboðar ikki øll børn, men vísir sjónarhornið hjá hesum børnum og dømi um, hvussu nøkur børn í kannaðu aldursbólkunum síggja hugtakið lesing. Tí eru óvissur í úrslitunum. Tað styrkir tó um úrslitini, at kvalitativa kanningin er grundað á úrslit frá góðum dátugrundarlagi við knapt 1300 børnum, sum kann vísa hagtalsfrøðilig signifikant úrslit. Eitt annað, sum kann styrkja greiningarnar, er, at tað eru somu persónar, sum gjørdur samrøðurnar og greinaðu úrslitini, tí tað kunnu vera útsagnir ella umstøður, sum gjørdur serligt inntrykk; hetta kann skerpa fatanina av dátunum. Tað eru eisini somu persónar, sum hava tikið stig til kanningarnar, gjørt spurningarnar og greinað. Hetta kann eisini ávirka fokusið. Eitt stórt arbeiði hevur tó verið gjørt at fáa íblástur frá øðrum útlenskum kanningum fyri at tryggja, at kanningin er í samsvari við aðrar líknandi kanningar og ástøði (Clark & Teravien, 2017; Gabrielsen & Hovig, 2017; Gabrielsen et al., 2017; Hansen et al., 2017; Hansen et al., 2018).

Gransking frameftir

Hesar kanningarnar eru ein støðulýsing, sum er gjørd eftir, at ørkymlan hevur verið í almenna rúminum um mál- og lesiførleikar hjá føroyskum børnum, og at tað sæst aðrastaðni, at lesing í frítíðini minskar. Tað hevði verið sera áhugavert at gjørt eina nýggja kanning, tá ein tíð er liðin, sum tekur støði í somu spurningum fyri at kunna samanbera støðuna og fylgja gongdini eftir, at ymisk átøk at fremja lesihug, sum t.d. *Føroyar lesa* hava verið sett í verk í kjalarvørrinum á úrslitunum um lesivanar hjá børnum. Tað hevði eisini verið áhugavert at fingið úrslit um aðrar tættir, sum eru knýttir at hesum evninum, so sum lesivanum hjá vaksnum, lesiførleikar hjá føroyskum børnum og lesiundirvísing í skúlaverkinum.

Fíggarligur stuðul

Kanningin er stuðlað av Mentamálaráðnum til innsavnan av dátunum og greiningar, men ikki til greinaskriving og annað.

Bókmentir

- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (Red.). (2010). *Kvalitative metoder*. Hans Reitzels Forlag.
- Clark, C., & Teravainen, A. (2017). *Children's and young people's reading in 2016: Findings from our annual literacy survey 2016*. National Literacy Trust.
- Cunningham, A. E., & Stanovich, K. E. (1997). Early reading acquisition and its relation to reading experience and ability 10 years later. *Developmental psychology*, 33(6), 934.
- Debess, S. (2006). *Lesivanar hjá føroyskum børnum og ungum*.
- Didriksen, L., Kjølbro, T., Rasmussen, S. M., & Ziskason, M. (2018). *Kanning av lesivanum hjá børnum 2017/18 – Frágreiðing*. Málmenning <https://www.malmenning.fo/kanning-av-lesivanum>
- Didriksen, L., Kjølbro, T., & Rasmussen, S. M. (2022). *Kanning av lesivanum 2020-22*. Málmenning <https://www.malmenning.fo/kanning-av-lesivanum/>
- Gabrielsen, E., & Hovig, J. B. (2017). Hovedresultater fra PIRLS 2016 i Norden. I E. Gabrielsen (Red.), *Klar framgang! Leseferdighet på 4. og 5. trinn i et femtenårsperspektiv*, 32–49. Universitetsforlaget.
- Gabrielsen, E., Hovig, J., Rongved, E., Strand, O., Støle, H., & Toft, T. E. (2017). Godt nytt. *Norske resultater fra PIRLS 2016*.
- Halkier, B. (2008). *Fokusgrupper* (2. udg.). Samfundslitteratur.
- Hansen, S. R., Gissel, S. T., & Puck, M. R. (2017). *Børns læsning 2017 – En kvantitativ undersøgelse af børns læse- og medievaner i fritiden*. Tænketanken Fremtidens Biblioteker.
- Hansen, S. R., Gissel, S. T., Puck, M. R., Lund, H. R., Kæthuis, A., & Vestergaard, L. (2018). *Børns læsevaner 2017 – Overblik og indblik*. Tænketanken Fremtidens Biblioteker.
- Hebert-Myers, H., Guttentag, C. L., Swank, P. R., Smith, K. E., & Landry, S. H. (2006). The importance of language, social, and behavioral skills across early and later childhood as predictors of social competence with peers. *Applied Developmental Science*, 10(4), 174-187.
- Hirsch, E. D. (2003). Reading comprehension requires knowledge of words and the world. *American Educator*, 27(1), 10-13.
- Jespersen, O., Jensen, J., Olsen, K., Tausen, M., Mortensen, L., Dalsgaard, M., Berg, I., Hentze, J. P., & Hansen, D. (2006). *Tilmæli frá PISA-arbeiðsbólki*. Mentamálaráðið.
- Kampmann, J. (1998). Børneperspektiv og børn som informanter. *Børnerådet*.

- Kampmann, J., Rasmussen, K., & Warming, H. (Red.). (2017). *Interview med børn*. Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udg.). Hans Reitzels Forlag.
- Lundberg, I. (2002). The child's route into reading and what can go wrong. *Dyslexia*, 8(1), 1-13.
- Lundberg, I. (2006). Early language development as related to the acquisition of reading. *European Review*, 14(1), 65-79.
- Mejding, J., Neubert, K., & Larsen, R. (2017). *PIRLS 2016: en international undersøgelse om læsekompetence i 3. og 4. klasse: bilag*. Aarhus Universitetsforlag.
- Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). To read or not to read: a meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological bulletin*, 137(2), 267.
- Nation, K., & Snowling, M. J. (2004). Beyond phonological skills: Broader language skills contribute to the development of reading. *Journal of Research in Reading*, 27(4), 342-356.
- National Literacy Trust. (2016). *Children's and young people's reading in 2016*. www.malmenning.fo
- Oakhill, J., Cain, K., & Elbro, C. (2014). *Understanding and teaching reading comprehension: A handbook*. Routledge.
- Olsen, E., Højsted, I., Isholm, P., Blaasvær, L., & Sandoy, T. M. (2023). *PISA-frågreiðing 2022*. Nám.
- Perfetti, C. A., Landi, N., & Oakhill, J. (2005). The acquisition of reading comprehension skill.
- Philbrow, J. (2018, March 13). *Málmenning - ein góður tanki*. Skúlablaðið. <https://www.skulabladid.fo/m%C3%A1lmenning-ein-g%C3%B3%C3%B0ur-tanki>
- Puck, M. (2017). *Baggrundsrapport til Greb til læselyst – En generation af stærke læsere*. Tænk tanken Fremtidens Biblioteker.
- Rasmussen, M. B. (2017). *Læsning i tal: Metoder og resultater fra udvalgte internationale læsevaneundersøgelser*. Slots- og Kulturstyrelsen.
- Rasmussen, S. M. (2020). *Færøske børns tidlige sprogtilegnelse – Udvikling og normering af en færøsk version af CDI-forældrerapporter* [Ph.d.-afhandling, Syddansk Universitet].
- Reschly, A. L. (2010). Reading and school completion: Critical connections and Matthew effects. *Reading & Writing Quarterly*, 26(1), 67-90.

- Scarborough, H. S., Neuman, S., & Dickinson, D. (2009). Connecting early language and literacy to later reading (dis) abilities: Evidence, theory, and practice. *Approaching difficulties in literacy development: Assessment, pedagogy and programmes*, 10, 23-38.
- Shanahan, T., & Lonigan, C. J. (2010). The National Early Literacy Panel: A summary of the process and the report. *Educational researcher*, 39(4), 279-285.
- Snow, C. E., & Matthews, T. J. (2016). Reading and language in the early grades. *The Future of Children*, 57-74.
- Twist, L., Schagen, I., & Hodgson, C. (2007). *Readers and Reading: The National Report for England 2006 (PIRLS: Progress in International Reading Literacy Study)*. National Foundation for Educational Research. The Mere, Upton Park, Slough, Berkshire, SL1 2DQ, UK.
- Uttanríkis- og vinnumálaráðið. (2017, December 30). 2018 verður "Ár fyri málmenning hjá börnum". *Uttanríkis- og vinnumálaráðið*. <https://www.uvmr.fo/fo/kunning/tidindi/2018-verdur-ar-fyri-malmenning-hja-boernum>